Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍ ADVOKÁTKY
ELEANOR SHARPSTON
přednesené dne 19. listopadu 2015 [1]

Věc C-377/14

Ernst Georg Radlinger
Helena Radlingerová
proti
FINWAY a.s.

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce předložená Krajským soudem v Praze (Česká republika)]

„Směrnice 93/13/ES — Směrnice 2008/48/ES — Vnitrostátní procesní úprava insolvenčního řízení — Povinnost vnitrostátního soudu zkoumat v insolvenčním řízení z moci úřední otázky týkající se unijní legislativy na ochranu spotřebitele — Význam pojmu ‚celková výše úvěru' — Výpočet roční procentní sazby nákladů — Zneužívající klauzule ve smlouvách o spotřebitelském úvěru — Posouzení zneužívající povahy sankčních klauzulí — Důsledky zjištění, že sankce mají ve svém souhrnu zneužívající povahu"

1. Původní řízení se týká incidenční žaloby podané dlužníky v rámci insolvenčního řízení [2]. Dluhy, které vedly k tomuto řízení, se odvíjí od neschopnosti dlužníků dostát svým závazkům ze smlouvy o spotřebitelském úvěru. V této žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce se Krajský soud v Praze táže, zda je vnitrostátní procesní úprava takového řízení, která mu brání projednat, zda se na dlužníky vztahují ustanovení směrnice 93/13 [3] a směrnice 2008/48 [4] na ochranu spotřebitele, v souladu s unijním právem. V zásadě si přeje zjistit, v jakém rozsahu má povinnost zkoumat z moci úřední tato ustanovení, zda by měl při posouzení zohledňovat informační povinnost věřitele podle směrnice 2008/48, jak má hodnotit sankce obsažené v úvěrové smlouvě ve vztahu ke směrnici 93/13 a jaké důsledky by měl vyvodit z toho, že takové sankce mají ve svém souhrnu zneužívající povahu.

Unijní právní úprava

Směrnice 93/13

2. Směrnice 93/13 se použije na zneužívající klauzule ve smlouvách uzavíraných mezi prodávajícím zboží nebo poskytovatelem služeb a spotřebitelem [5]. Cílem směrnice 93/13 je zajistit, aby smlouvy uzavírané se spotřebiteli neobsahovaly zneužívající klauzule, a chránit spotřebitele před zneužitím moci prodávajícího nebo poskytovatele, zejména před jednostranně sepsanými adhezními smlouvami

1 — Původní jazyk: angličtina.

2 — Výraz „incidenční žaloba" v českém právu chápu v tom smyslu, že znamená žalobu podanou v rámci insolvenčního řízení, o níž soud rozhodne v rámci tohoto insolvenčního řízení.

3 — Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách [zneužívajících klauzulích] ve spotřebitelských smlouvách (Úř. věst. 1993, L 95, s. 25; Zvl. vyd. 15/02, s. 288).

4 — Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS (Úř. věst. 2008, L 133, s. 66).

5 — Článek 1 odst. 1.

a nepřiměřeným vyloučením základních práv ve smlouvách [6]. Smluvní klauzule, která nebyla individuálně sjednána, je považována za zneužívající, „jestliže v rozporu s požadavkem přiměřenosti [dobré víry] způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele“ [7]. Předem sepsaná klauzule, na jejíž obsah nemohl mít spotřebitel žádný vliv, musí být vždy považována za „nesjednanou individuálně“ pro účely čl. 3 odst. 1 [8]. Příloha směrnice 93/13 obsahuje informativní a nevyčerpávající seznam klauzulí, které mohou být pokládány za zneužívající [9], k nimž patří i takové, jejichž cílem nebo následkem je požadavek na spotřebiteli, který neplní svůj závazek, aby platil nepřiměřeně vysoké odškodné [10].

3. Zneužívající povaha smluvní klauzule se posuzuje „s ohledem na povahu zboží nebo služeb, pro které byla smlouva uzavřena, a s odvoláním na dobu uzavření smlouvy s ohledem na všechny okolnosti, které provázely uzavření smlouvy, a na všechny další podmínky smlouvy nebo jiné smlouvy, ze kterých vychází“ [11].

4. Členské státy stanoví v opatřeních, kterými provádí směrnici 93/13, že „nepřiměřené podmínky [zneužívající klauzule] použité ve smlouvě uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem nejsou podle jejich vnitrostátních právních předpisů pro spotřebitele závazné a že smlouva zůstává pro strany závaznou za stejných podmínek, může-li nadále existovat bez dotyčných nepřiměřených podmínek [zneužívajících klauzulí]“ [12].

5. Členské státy rovněž zajistí, aby „v zájmu spotřebitelů a konkurentů existovaly přiměřené a účinné prostředky zabraňující dalšímu používání nepřiměřených podmínek [zneužívajících klauzulí] ve smlouvách, které uzavírají prodávající nebo poskytovatelé se spotřebiteli“ [13].

Směrnice 2008/48

6. Směrnice 2008/48 [14] harmonizuje některé aspekty právní úpravy členských států, která se týká smluv o spotřebitelském úvěru [15]. Bod 10 odůvodnění uvádí, že působnost směrnice 2008/48 je v ní sice výslovně vymezena, avšak členské státy mohou uplatňovat její ustanovení ve věcech nespadajících do její působnosti, je-li to v souladu s unijním právem. Relevantní jsou zde následující cíle uvedené ve směrnici 2008/48: vývoj průhlednějšího a efektivnějšího úvěrového trhu pro spotřebitele v rámci vnitřního trhu [16]; úplná harmonizace současně se zajištěním vysoké a rovnocenné úrovně ochrany zájmů všech spotřebitelů v celé Evropské unii [17]; zajistit, aby úvěrové smlouvy jasně a výstižně uváděly veškeré nezbytné informace, aby se mohli spotřebitelé rozhodovat na základě úplné znalosti věci a znát svá práva a povinnosti podle úvěrové smlouvy, a zaručit, že spotřebitelé budou mít informace o roční procentní sazbě nákladů („RPSN“) v celé Evropské unii, které tak mohou porovnat [18].

6 — Čtvrtý a devátý bod odůvodnění směrnice 93/13.

7 — Článek 3 odst. 1.

8 — Článek 3 odst. 2.

9 — Článek 3 odst. 3.

10 — Příloha bod 1 písm. e).

11 — Článek 4 odst. 1.

12 — Článek 6 odst. 1.

13 — Článek 7 odst. 1.

14 — Směrnice 2008/48 byla následně změněna směrnicí Komise 2011/90/EU ze dne 14. listopadu 2011, kterou se mění část II přílohy I směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES, kterou se stanoví dodatečné předpoklady pro výpočet roční procentní sazby nákladů (Úř. věst. 2011, L 296, s. 35). Směrnice 2011/90 však vstoupila v platnost až po dni, ke kterému byla sporná úvěrová smlouva uzavřena.

15 — Článek 1.

16 — Body odůvodnění 6 a 7.

17 — Bod odůvodnění 9.

18 — Body odůvodnění 19 a 31.

7. Směrnice 2008/48 se vztahuje na spotřebitelské úvěrové smlouvy [19]. Smlouvy, „které jsou zajištěny hypotékou nebo jiným srovnatelným zajištěním běžně používaným v členském státě na nemovitý majetek nebo které jsou zajištěny právem souvisejícím s nemovitým majetkem“, jsou však z její působnosti výslovně vyloučeny [20].

8. Relevantní jsou následující vymezení pojmů v článku 3:

„(c) ‚smlouvou o úvěru‘ [se rozumí] smlouva, na jejímž základě věřitel poskytuje nebo slibuje poskytnout spotřebiteli úvěr ve formě odložené platby, půjčky nebo jiné podobné finanční služby […]

(g) ‚celkovými náklady úvěru pro spotřebitele‘ [se rozumí] veškeré náklady, včetně úroku, provizí, daní a veškerých dalších poplatků, které spotřebitel musí zaplatit v souvislosti s úvěrovou smlouvou a které jsou věřiteli známy […]

(h) ‚celkovou částkou splatnou spotřebitelem‘ [se rozumí] součet celkové výše úvěru a celkových nákladů úvěru pro spotřebitele;

(i) ‚roční procentní sazbou nákladů‘ [„RPSN“] [se rozumí] celkové náklady úvěru pro spotřebitele vyjádřené jako roční procento celkové výše úvěru, případně včetně nákladů podle čl. 19 odst. 2;[[21]]

[…]

(l) ‚celkovou výší úvěru‘ [se rozumí] strop nebo souhrn všech částek, jež jsou dány k dispozici podle úvěrové smlouvy;

[…]“

9. Článek 5 stanoví povinnost poskytnout spotřebiteli informace před uzavřením úvěrové smlouvy. Ačkoli toto ustanovení není jako takové v projednávané věci dotčeno, informace v něm vyjmenované nachází odraz ve výčtu informací, které musí být uvedeny v úvěrových smlouvách, v článku 10. Článek 10 vyžaduje, aby byly úvěrové smlouvy vypracovány na papíře nebo jiném trvalém nosiči. Každá smluvní strana obdrží jedno vyhotovení úvěrové smlouvy [22]. Článek 10 odst. 2 uvádí výčet 22 informací, které musí být jasně a výstižně uvedeny v každé úvěrové smlouvě. Tento výčet zahrnuje i „celkovou výši úvěru a podmínky čerpání“ [23].

10. V rozsahu, v němž směrnice 2008/48 harmonizuje úvěrové spotřebitelské smlouvy, nesmí členské státy do vnitrostátního práva zavádět odchylná ustanovení a umožnit, aby se spotřebitele vzdali práv, která jsou jim přiznána vnitrostátními právními předpisy provádějícími tuto směrnici nebo jí odpovídajícími [24].

11. Členské státy upraví účinné, přiměřené a odrazující sankce, aby zajistily uplatňování směrnice 2008/48 [25].

19 — Článek 2 odst. 1.

20 — Článek 2 odst. 2 písm. a).

21 — Článek 19 odst. 1 stanoví, že RPSN se vypočte podle vzorce uvedeného v části I přílohy I. Článek 19 odst. 2 stanoví, že pro účely výpočtu RPSN se při určování celkových nákladů úvěru pro spotřebitele některé náklady vylučují, kdežto jiné se zahrnou. Podrobnosti o těchto nákladech jsou v projednávané věci irelevantní, takže je zde neuvádím.

22 — Článek 10 odst. 1.

23 — Článek 10 odst. 2 písm. d). Výraz „čerpání“ není ve směrnici 2008/48 vymezen. Definice v *Shorter Oxford English Dictionary* uvádí: „Získání peněz prostřednictvím úvěru; vypůjčení“. Někdy je také chápán jako situace, kdy je poskytnut úvěr a dlužník dostává prostředky po částech.

24 — Článek 22 odst. 1 a 2.

25 — Článek 23.

Vnitrostátní právní úprava

Insolvenční řízení

12. Předkládající soud uvádí, že právní úprava insolvenčního řízení se uplatní následovně.

13. Dlužník je v úpadku, pokud není schopen plnit peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti. Dlužník, který není podnikatelem, může insolvenčnímu soudu navrhnout, aby byl jeho úpadek řešen oddlužením. Insolvenční soud se v takovém řízení zabývá otázkou pravosti, výše či pořadí přihlášených pohledávek (a v rámci toho otázkami upravenými směrnicemi 93/13 nebo 2008/48) pouze v případě, že jsou tyto pohledávky popřeny insolvenčním správcem, jiným věřitelem nebo výjimečně samotným dlužníkem. Za tímto účelem musí být k insolvenčnímu soudu podána incidenční žaloba.

14. Incidenční žalobu může podat dlužník, jemuž insolvenční soud schválil možnost řešit úpadek oddlužením. Pokud se tato žaloba týká vykonatelné nezajištěné pohledávky, insolvenční soud se jí může zabývat. Posuzuje přitom však pouze, zda pohledávka zanikla nebo je promlčená [26]. Podle vnitrostátní procesní úpravy se nemůže insolvenční soud incidenční žalobou věcně zabývat ve vztahu k zajištěným pohledávkám [27].

Spotřebitelské právo a spotřebitelský úvěr

15. Předkládající soud uvádí, že právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se příčí dobrým mravům, je neplatný.

16. Smlouva o spotřebitelském úvěru musí mít písemnou formu a věřitel je povinen v ní uvést mimo jiné informace o celkové výši spotřebitelského úvěru a RPSN. Nesplnění těchto požadavků nemá za následek neplatnost celé úvěrové smlouvy [28]. Pokud však spotřebitel tuto skutečnost uplatní u věřitele, pokládá se spotřebitelský úvěr od počátku za úročený ve výši diskontní sazby platné v době uzavření této smlouvy uveřejněné Českou národní bankou a ujednání o jiných platbách na spotřebitelský úvěr jsou neplatná [29].

17. Ujednání ve spotřebitelských smlouvách, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, jsou neplatná [30].

Skutkový stav, řízení a položené otázky

18. Dne 29. srpna 2011 uzavřeli Ernst Radlinger a Helena Radlingerová (dále jen „Radlingerovi“ nebo „spotřebitelé“ nebo „dlužníci“) smlouvu o spotřebitelském úvěru se společností Smart Hypo („poskytovatel úvěru“). Podle této smlouvy jim Smart Hypo poskytla úvěr ve výši 1 170 000 Kč (43 205 eur) [31]. Radlingerovi se zavázali zaplatit částku ve výši 2 958 000 Kč (109 231 euro) ve 120 měsíčních splátkách po 24 375 Kč (900 eur) splatných vždy k 20. dni v měsíci (s výjimkou první splátky splatné ke dni 31. srpna 2011 a poplatku ve výši 33 000 Kč, které byly odečteny z jistiny

26 — Na takovou pohledávku se pohlíží stejně, jako kdyby byla popřena insolvenčním správcem (§ 410 odst. 2 a 3 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, ve znění zákona č. 185/2013 Sb. (dále jen „insolvenční zákon“).

27 — Ustanovení § 160 odst. 4 insolvenčního zákona.

28 — Ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, a přílohy č. 3 k tomuto zákonu.

29 — Ustanovení § 8 zákona o spotřebitelském úvěru.

30 — Ustanovení § 55 odst. 2 a § 56 občanského zákoníku.

31 — Uvádím přibližné vyčíslení v eurech podle stávajícího směnného kurzu. Podle mých výpočtů je vyčíslení této částky poněkud problematické. Pokud mělo být zaplaceno zpět 120 x 24 375 Kč, pak celková výše splátek činí 2 925 000 Kč, a nezahrnovala tedy oněch 33 000 Kč (1 219 eur).

úvěru). Částka 2 958 000 Kč sestávala z i) jistiny ve výši 1 170 000 Kč; ii) 10% úroku ročně z poskytnuté jistiny na dobu splatnosti úvěru (v součtu také 1 170 000 Kč); iii) odměny poskytovatele úvěru ve výši 585 000 Kč (21 602 eur) a iv) výše uvedeného poplatku [32]. Ze splátkového kalendáře ke smlouvě vyplývalo, že od 31. srpna 2011 do 20. července 2017 by Radlingerovi spláceli úplatu poskytovateli úvěru, úrok z úvěru a poplatek. Teprve od 73. splátky by započali se splácením jistiny. RPSN úvěru byla vyčíslena ve výši 28,9 % [33].

19. Radlingerovi se současně zavázali zajistit úvěr následovně: i) zástavním právem k rodinnému domu a pozemkům; ii) na své náklady nemovitosti pojistit a pojistné plnění vinkulovat ve prospěch věřitele a iii) zajistit pohledávku notářským zápisem s doložkou přímé vykonatelnosti.

20. Nad rámec zákonem stanoveného úroku se Radlingerovi v úvěrové smlouvě zavázali uhradit poskytovateli úvěru smluvní pokutu ve výši 0,2 % z výše jistiny za každý započatý den prodlení se splacením jistiny, úplaty poskytovatele úvěru či úroku. Pro případ, že prodlení dlužníků se splácením přesáhne jeden měsíc, se dále zavázali uhradit jednorázovou smluvní pokutu ve výši 117 000 Kč (4 320 eur), paušální náhradu nákladů ve výši 50 000 Kč (1 846 eur) vynaložených poskytovatelem úvěru v souvislosti s vymáháním dlužné částky, přičemž tato úhrada nezahrnovala náklady rozhodčího, popř. soudního řízení ani náklady právního zastoupení [34].

21. V případě, že by Radlingerovi neuhradili splátku nebo by se poskytovatel úvěru dozvěděl, že v žádosti o úvěr uvedli nepravdivé či hrubě zkreslené údaje nebo zamlčeli podstatné údaje, mohl by se s okamžitou účinností domáhat zaplacení jistiny a nákladů spojených s úvěrem sjednaných v úvěrové smlouvě. Smluvní pokuty a zákonný úrok z prodlení by se rovněž staly splatnými.

22. Dne 27. září 2011 sdělil poskytovatel úvěru Radlingerovým, že se dozvěděl o tom, že mu zamlčeli informaci, že na jejich majetek byla nařízena exekuce. Exekuovaná jistina představovala částku 4 285 Kč (158 eur). Poskytovatel úvěru nicméně požadoval na tomto základě neprodlenou úhradu dluhu v celé výši. Upomínkou ze dne 19. listopadu 2012 poskytovatel úvěru zopakoval svůj požadavek s tím, že Radlingerovi nespláceli úvěr řádně a včas. Podle předkládajícího soudu se však Radlingerovi zpozdili s úhradou až v prosinci 2012.

23. Společnost FINWAY a.s. (dále jen „FINWAY“ či „věřitel“), žalovaná v původním řízení, převzala následně tyto pohledávky od Smart Hypo.

24. Dne 26. dubna 2013 předkládající soud zjistil úpadek Radlingerových, ustanovil insolvenčního správce a vyzval věřitele, aby přihlásili své pohledávky. Dne 23. května 2013 přihlásila FINWAY do insolvenčního řízení dvě vykonatelné pohledávky. První pohledávku ve výši 3 045 991 Kč (112 480 eur) přihlásila jako zajištěnou. Druhou pohledávku ve výši 1 359 540 Kč (50 204 eur) přihlásila jako nezajištěnou s tím, že ji tvoří smluvní pokuta za prodlení s placením ve výši 0,2 % denně za dobu od 23. září 2011 do 25. dubna 2013.

25. Dne 3. července 2013 Radlingerovi při přezkumném jednání uznali vykonatelnost pohledávek, avšak zajištěnou i nezajištěnou pohledávku popřeli co do výše s tím, že původní úvěrová smlouva je v rozporu s dobrými mravy. Tvrdí, že částka, kterou by měli být povinni zaplatit, činí 1 496 801 Kč (55 272,70 eura), tedy podstatně méně, než je výše pohledávek, které FINWAY přihlásila. Insolvenční správce pohledávky FINWAY nepopřel.

32 — Položky ii); iii) a iv) nazývám dále společně jako „náklady spojené s úvěrem“.

33 — Vyčíslení RPSN musí ověřit předkládající soud, který jako jediný může posoudit skutkový stav. Vzhledem k tomu, jaké částky byly uvedeny v předkládacím rozhodnutí, a s ohledem na definice uvedené v článku 3 písm. g), h), i) a l) směrnice 2008/48 nechápu, jak lze dospět k 28,9 % RPSN.

34 — Tyto částky nazývám dále společně jako „smluvní sankce“.

26. Usnesením ze dne 23. července 2013 předkládající soud schválil společné oddlužení Radlingerových formou splátkového kalendáře. Následujícího dne Radlingerovi podali incidenční žalobu, v níž se domáhají určení, že pohledávky přihlášené společností FINWAY nejsou po právu pro rozpor s dobrými mravy.

27. Předkládající soud uvádí, že vnitrostátní právní úprava insolvenčního řízení mu brání věcně projednat incidenční žalobu Radlingerových. Podle této úpravy může být taková žaloba podána pouze v případě, že insolvenční soud dlužníkovi schválil možnost řešit úpadek oddlužením. Vnitrostátní právní úprava zde Radlingerovým vůbec neumožňuje vyvolat incidenční spor o zajištěné pohledávce. V této části tak musí být žaloba odmítnuta. Vnitrostátní právní úprava však umožňuje dlužníkovi podat incidenční žalobu ve vztahu k nezajištěné pohledávce.

28. Pro účely rozhodnutí o incidenční žalobě Radlingerových pokládá Krajský soud v Praze předběžné otázky, které lze shrnout takto:

„1) Brání čl. 7 odst. 1 směrnice 93/13 a čl. 22 odst. 2 směrnice 2008/48, popř. jiná ustanovení práva EU na ochranu spotřebitele ustanovením, která v rámci vnitrostátní úpravy insolvenčního řízení:

— umožňují soudu přezkoumávat pravost, výši nebo pořadí pohledávky vůči dlužníkovi, který je spotřebitelem, jen na základě incidenční žaloby podané správcem, věřitelem či tímto dlužníkem?

— umožňují takovému dlužníkovi vyvolat soudní přezkum přihlášené pohledávky věřitelů i) jen je-li schváleno řešení jeho úpadku formou oddlužení, ii) jen ve vztahu k nezjištěným pohledávkám, přičemž iii) v případě vykonatelných pohledávek přiznaných rozhodnutím příslušného orgánu může dlužník tvrdit pouze zánik či promlčení pohledávky?

2) Musí soud v insolvenčním řízení týkajícím se pohledávek ze smlouvy o spotřebitelském úvěru přihlédnout z moci úřední (i bez námitky spotřebitele) k nesplnění informačních povinností poskytovatele úvěru podle čl. 10 odst. 2 směrnice 2008/48 a vyvodit z toho důsledky stanovené vnitrostátním právem v podobě neplatnosti smluvních ujednání?

V případě kladné odpovědi na první či druhou otázku:

3) Mají ustanovení těchto směrnic přímý účinek a mohou být aplikovány přímo s ohledem na to, že soud přezkumem z moci úřední zasahuje do horizontálního vztahu mezi spotřebitelem a dodavatelem/poskytovatelem?

4) Jaká částka představuje ‚celkovou výši úvěru' podle čl. 10 odst. 2 písm. d) směrnice 2008/48 a co představuje ‚částky čerpání' ve vzorci pro výpočet RPSN uvedeném v Příloze I k této směrnici, jestliže i) je ve smlouvě o úvěru formálně určena výše úvěru, který má být poskytnut, ale současně ii) je sjednáno, že oproti takové částce budou započteny pohledávky poskytovatele úvěru z titulu poplatku a první splátky, takže takto započtené částky reálně nejsou vůbec vyplaceny spotřebiteli a zůstávají po celou dobu v dispozici poskytovatele úvěru? Má zahrnutí takových reálně nevyplacených částek vliv na výpočet RPSN?

5) Je třeba při posouzení, zda jsou sankční klauzule zneužívající pro účely bodu 1 písm. e) přílohy ke směrnici 93/13 hodnotit kumulativní účinek všech takových klauzulí ve smlouvě bez ohledu na to, zda věřitel skutečně trvá na jejich plné úhradě, a bez ohledu na to, zda některé z nich mohou být z hlediska vnitrostátního práva považovány za neplatné, nebo je třeba přihlížet jen k těm sankcím, které jsou reálně uplatněny nebo jsou uplatnitelné?

6) Je třeba v případě zjištění zneužívající povahy smluvních sankcí nutné neaplikovat každou z těchto dílčích sankcí, jež teprve ve svém souhrnu vedly soud k závěru o nepřiměřenosti výše odškodného ve smyslu bodu 1 písm. e) přílohy ke směrnici 93/13, nebo jen některé z nich (a v tom případě podle jakého klíče)?“

29. Písemná vyjádření předložili Radlingerovi, společnost FINWAY, vláda České republiky, polská vláda a Evropská komise. Na jednání konaném dne 15. července 2015 přednesly ústní vyjádření Německo a Komise.

Posouzení

První otázka

30. Podstatou první otázky předkládajícího soudu je, zda vnitrostátní úprava insolvenčního řízení týkajícího se pohledávky ze smlouvy o spotřebitelském úvěru, která i) za účelem vyvolání přezkumu pravosti, výše či pořadí pohledávek vyžaduje, aby dlužník podal v rámci insolvenčního řízení incidenční žalobu, a ii) omezuje jeho právo vyvolat přezkum pohledávek, je v souladu s unijním právem, a zejména se směrnicemi 93/13 a 2008/48. To potažmo vyvolává i otázku, zda je taková úprava v souladu se zásadou rovnocennosti a zásadou efektivity [35].

31. Začnu úvahami ve vztahu ke směrnici 93/13, která zavádí systém, jenž chrání spotřebitele před zneužívajícími klauzulemi a brání tomu, aby jimi byli vázáni, a vyžaduje, aby členské státy zajistily přiměřené a účinné prostředky zabraňující dalšímu používání zneužívajících klauzulí ve spotřebitelských smlouvách [36]. Je nesporné, že Radlingerovi jsou spotřebiteli a že poskytovatel úvěru je poskytovatelem pro účely této směrnice.

32. Pokud jde o zásadu rovnocennosti, předkládající soud v předkládacím rozhodnutí uvádí, že insolvenční soud nemůže na jakémkoli základě přezkoumávat pravost, výši či pořadí pohledávek, pokud dotčená osoba – insolvenční správce, věřitel nebo (jako v tomto případě) dlužník – nepodá incidenční žalobu. To platí i v případě, že se insolvenční řízení týká dluhu ze spotřebitelské smlouvy. Soudní dvůr tedy nemá informaci o tom, že by vnitrostátní procesní úprava, podle níž musí dlužník podat incidenční žalobu – např. aby popřel pravost věřitelovy pohledávky z důvodu, že smlouva, z níž pohledávka vyplývá, je neslučitelná s unijní úpravou na ochranu spotřebitele – byla méně příznivá než ta, kterou se řídí obdobná řízení vnitrostátní povahy.

33. Pokud jde o zásadu efektivity, podle ustálené judikatury musí být každý případ, v němž vyvstává otázka, zda vnitrostátní procesní ustanovení znemožňuje nebo nadměrně ztěžuje použití unijního práva, analyzován s přihlédnutím k místu tohoto ustanovení v řízení jako celku, k jeho průběhu a zvláštnostem u různých vnitrostátních orgánů [37]. Za tímto účelem je třeba případně zohlednit zásady, které jsou pro vnitrostátní soudní systém výchozí, jako například zásadu zachování práv obhajoby, zásadu právní jistoty a řádného průběhu řízení [38].

35 — Je úkolem členských států, aby určily procesní úpravu nebo podmínky pro podávání žalob, jejichž smyslem je zajistit ochranu přiznanou unijním právem (zásada vnitrostátní procesní autonomie). Tato zásada je podmíněna tím, že taková úprava nesmí být méně příznivá než ta, kterou se řídí obdobná řízení vnitrostátní povahy (zásada rovnocennosti), ani nesmí v praxi znemožňovat nebo nadměrně ztěžovat výkon práv přiznaných spotřebitelům unijním právním řádem (zásada efektivity); viz např. rozsudky Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, bod 46, a ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, bod 51.

36 — Viz čl. 6 odst. 1 a článek 7 směrnice 93/13. Dále viz usnesení Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, bod 41.

37 — Viz nedávný rozsudek Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, bod 43 a citovaná judikatura. V mém stanovisku v této věci jsem navrhla lehce odlišnou formulaci: „[…] je třeba přihlížet k úloze dotyčného ustanovení v rámci řízení a k průběhu a zvláštnostem tohoto řízení v jeho celku u vnitrostátních orgánů […]“. Stanovisko generální advokátky E. Sharpston ve věci Faber, C-497/13, EU:C:2014:2403, bod 59.

38 — Viz rozsudek Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, bod 39 a citovaná judikatura.

34. Je pro insolvenční soud ve světle dotčených vnitrostátních procesních ustanovení nemožné nebo nadměrně obtížné přezkoumat pravost, výši či pořadí pohledávek ze smlouvy o spotřebitelském úvěru a ztěžují dlužníkovi-spotřebiteli tato procesní ustanovení nadměrně popírání přihlášené pohledávky?

35. Předkládající soud uvádí, že podle těchto ustanovení nemůže v incidenčním sporu zkoumat, zda je první pohledávka (ve výši 3 045 991 Kč) po právu, neboť jde o pohledávku zajištěnou. Incidenční žalobou týkající se druhé pohledávky (ve výši 1 359 540 Kč) se zabývat může, jelikož tato pohledávka je vykonatelná a nezajištěná. Toto posouzení je však značně omezeno. U takových nezajištěných pohledávek může být posuzována pouze jejich pravost, výše či pořadí, v jakém jsou uspokojovány, a dlužníci mohou jako důvod popření uplatnit jen to, že pohledávka zanikla nebo je promlčená [39].

36. Vzhledem k těmto zvláštnostem nemohou dlužníci, jako jsou Radlingerovi, zajištěné pohledávky popírat. U zajištěné pohledávky ze smlouvy o spotřebitelském úvěru tak konkrétně nelze popírat pravost ani výši. Pro zjištění těchto dvou skutečností je právě zásadní otázka, zda je smlouva, z níž dluh vznikl, v souladu s unijní úpravou na ochranu spotřebitele. Pokud nebyla ustanovení chránící spotřebitele dodržena, jsou podle čl. 6 odst. 1 směrnice 93/13 klauzule ve smlouvě, z níž dluh vznikl, považovány za zneužívající a nejsou pro spotřebitele závazné. Taková vnitrostátní úprava, jako je úprava dotčená v původním řízení, přitom soudu, kterému byl spor předložen, brání, aby provedl potřebný přezkum, a dlužníkovi neumožňuje podat žalobu.

37. To je podle mého neslučitelné se zásadou efektivnosti.

38. Ve vztahu k vykonatelným nezajištěným pohledávkám se jeví, že pokud ne nemožné, je pro dlužníky jistě nadměrně obtížné namítat, že takové pohledávky nejsou po právu z důvodu, že titul (spotřebitelská smlouva), na jehož základě došlo ke vzniku dluhu, jenž je předmětem insolvenčního řízení, je v rozporu s unijní právní úpravou na ochranu spotřebitele. Je sice pravda, že dlužníci mohou vyvolat incidenční spor ohledně pravosti, výše či pořadí takových pohledávek (přičemž pořadí se zde nejeví jako relevantní), avšak námitky, které mohou uplatnit, jsou omezené. Příslušná právní úprava nestanoví, že soud sám přezkoumá pravost či výši pohledávek ze smlouvy o spotřebitelském úvěru, a dlužníci mohou u vykonatelných nezajištěných pohledávek namítat pouze zánik či promlčení. Taková úprava podle mého názoru ve skutečnosti brání spotřebitelům-dlužníkům v popření pravosti či výše takových nezajištěných pohledávek, pokud tyto pohledávky vznikly z ujednání, která směrnice 93/13 výslovně zakazuje [40].

39. Konstatuji proto, že směrnice 93/13 by měla být vykládána v tom smyslu, že brání takové vnitrostátní procesní úpravě, jako je úprava dotčená v původním řízení, která: i) neumožňuje insolvenčnímu soudu při rozhodování o incidenční žalobě přezkoumávat z moci úřední pravost, výši či pořadí vykonatelných nezajištěných pohledávek ze smlouvy o spotřebitelském úvěru; ii) neumožňuje takovému soudu zkoumat z moci úřední, zda je zajištěná pohledávka po právu, a iii) znemožňuje či nadměrně ztěžuje spotřebiteli-dlužníkovi popřít vykonatelnou nezajištěnou pohledávku ze smlouvy o spotřebitelském úvěru, ačkoli insolvenční soud disponuje právními a skutkovými poznatky potřebnými ke splnění tohoto úkolu.

40. Předkládající soud se dále táže, zda dotčené vnitrostátní procesní úpravě brání čl. 22 odst. 2 směrnice 2008/48. Podle mého názoru není třeba odpovídat na tento aspekt první otázky. Článek 22 odst. 2 vyžaduje, aby členské státy zajistily, aby se spotřebitelé nemohli vzdát práv, která jsou jim přiznána ustanoveními vnitrostátních právních předpisů provádějícími směrnici 2008/48 nebo jí odpovídajícími. Nic ve vnitrostátní právní úpravě popsané v předkládacím rozhodnutí, pokud jde o vzdání se práv na straně spotřebitele ve smyslu čl. 22 odst. 2, se nejeví jako relevantní. V popisu

39 — Viz body 12 až 14 výše.

40 — Viz čl. 3 odst. 1 ve spojení s bodem 1 písm. e) přílohy ke směrnici 93/13.

skutkového stavu, který předkládající soud podal, se navíc neuvádí, že by se Radlingerovi vzdali práv přiznaných jim vnitrostátní právní úpravou provádějící tuto směrnici. Z toho vyplývá, že čl. 22 odst. 2 směrnice 2008/48 nemá patrný význam pro otázku, zda je dotčená vnitrostátní právní úprava v rozporu se zásadou rovnocennosti a zásadou efektivity.

Druhá otázka

41. Ve druhé otázce se předkládající soud táže na dvě věci. Zaprvé musí vnitrostátní soudy zkoumat z moci úřední, zda věřitel neposkytl informace uvedené v čl. 10 odst. 2 směrnice 2008/48, tedy i bez námitky dlužníka v tomto smyslu? Zadruhé, pokud věřitel tyto informace neposkytl, je pak úvěrová smlouva neplatná, jak stanoví vnitrostátní právní úprava?

42. Než se budu věnovat těmto otázkám, připomínám, že podle úvěrové smlouvy dotčené v původním řízení si Radlingerovi vzali zajištěný úvěr a že následné insolvenční řízení se týká *dvou pohledávek* z této smlouvy. První pohledávka (3 045 991 Kč) je zajištěna třemi způsoby včetně zástavního práva k nemovitosti. Druhou pohledávku (1 359 540 Kč) tvoří smluvní pokuty uložené podle úvěrové smlouvy v důsledku prodlení Radlingerových s platbami.

43. Směrnice 2008/48 se vztahuje spíše na úvěrovou smlouvu samotnou než na výsledné dluhy či pohledávky věřitelů. Úvěrové smlouvy zajištěné zástavním právem k nemovitosti jsou však výslovně vyloučeny z působnosti směrnice 2008/48 [článek 2 odst. 2 písm. a)]. Komise ve svých vyjádřeních uvádí, že vnitrostátní prováděcí ustanovení mají širší působnost než článek 2 směrnice 2008/48, neboť platí i pro úvěrové smlouvy zajištěné zástavním právem k nemovitosti. Toto je v souladu s cíli směrnice. Členské státy mohou zachovat nebo zavést vnitrostátní právní předpisy, které odpovídají směrnici 2008/48 nebo některým z jejích ustanovení, pro úvěrové smlouvy mimo oblast její působnosti, je-li to v souladu s unijním právem [41].

44. Podle ustálené judikatury dále platí, že v řízení o žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 267 SFEU rozhoduje o potřebě položení otázky a relevanci položených otázek předkládající soud [42]. Soudní dvůr odmítne rozhodnout o předběžné otázce pouze tehdy, je-li zjevné, že žádaný výklad unijního práva nemá žádný vztah k realitě nebo předmětu sporu v původním řízení, jedná-li se o hypotetický problém, nebo také nedisponuje-li Soudní dvůr skutkovými či právními poznatky nezbytnými pro užitečnou odpověď na otázky, které jsou mu položeny [43]. Tak tomu v projednávané věci není. Minimálně tedy není zjevné, že by výklad čl. 10 odst. 2 směrnice 2008/48 nemohl být relevantní pro vyřešení sporu v původním řízení ohledně první pohledávky [44].

45. Dotčená vnitrostátní právní úprava proto musí být aplikována v souladu se směrnicí 2008/48, jak ji vykládá Soudní dvůr.

46. V projednávané věci na analýze nic nemění fakt, zda by úvěrová smlouva, z níž vznikl zajištěný dluh, spadala mimo působnost směrnice 2008/48, pokud by ji Česká republika neprovedla, a zda by se tato směrnice vztahovala na nezajištěné pohledávky. Tyto otázky je tedy lépe ponechat otevřené pro budoucí případy, kde budou relevantní.

47. Dále uvádím, že čl. 10 odst. 2 písm. d) směrnice 2008/48 obsahuje seznam 22 informací, které musí být obsaženy v úvěrové smlouvě. Je třeba zkoumat, zda by se měly vnitrostátní soudy z moci úřední zabývat každou z těchto informací?

41 — Viz bod 10 odůvodnění směrnice 2008/48 citovaný v bodě 6 výše a rozsudek SC Volksbank România, C-602/10, EU:C:2012:443, body 40 až 43.

42 — Rozsudek SC Volksbank România, C-602/10, EU:C:2012:443, bod 48.

43 — Rozsudek SC Volksbank România, C-602/10, EU:C:2012:443, bod 49.

44 — Rozsudek SC Volksbank România, C-602/10, EU:C:2012:443, bod 50, a usnesení Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, body 33 až 35.

48. Legislativní schéma směrnice 2008/48 dává spotřebiteli právo na to, aby byl informován před uzavřením úvěrové smlouvy a ve smlouvě samotné [45]. Informace uvedené v článku 10 („Informace, které mají být uvedeny v úvěrových smlouvách“) zrcadlí 19 informací specifikovaných v článku 5 („Předsmluvní informace“) a cílem obou ustanovení je zajistit plnou informovanost věřitele [46].

49. Předkládající soud se táže, zda by vnitrostátní soudy měly zkoumat z moci úřední, zda byla splněna povinnost informovat spotřebitele podle čl. 10 odst. 2 písm. d) o „celkové výši úvěru a podmínkách čerpání“. Měl by vnitrostátní soud zohlednit, že poskytovatel úvěru neposkytl slovy předkládajícího soudu „správné“ údaje o celkové výši úvěru? Skutkový stav v projednávaném případě je takový, že ve smlouvě o úvěru je přislíbeno poskytnutí peněžní částky spotřebiteli, avšak v souladu se smlouvou se náklady poskytovatele úvěru (např. poplatek a první splátky úroku) započtou oproti úvěru a částky představující tyto náklady reálně vůbec nejsou vyplaceny spotřebiteli. Jsou-li v celkové výši úvěru zahrnuty takové náklady, RPSN je nižší než v případě, že jsou tyto náklady vyloučeny z částky, která je ve skutečnosti vyplacena [47]. Předkládající soud se proto táže, zda se musí vnitrostátní soud z moci úřední zabývat tím, že věřitel neposkytl informace o celkové výši úvěru v souladu s čl. 10 odst. 2 písm. d).

50. Tato otázka je zvláště relevantní pro účely původního řízení: pokud předkládající soud zjistí, že spotřebitel nebyl informován o celkové výši úvěru, použije se odlišná úroková sazba a jiná ujednání budou považována za neplatná [48].

51. Soudní dvůr opakovaně rozhodl, že vnitrostátní soudy musí aplikovat určitá ustanovení unijních právních předpisů na ochranu spotřebitele z moci úřední. Tento požadavek „byl odůvodněn úvahou, že systém ochrany zavedený [těmito předpisy] vychází z myšlenky, že spotřebitel se vůči prodávajícímu nebo poskytovateli nachází v nerovném postavení jak z hlediska vyjednávací síly, tak z hlediska úrovně informovanosti, a že existuje nezanedbatelné nebezpečí, že se spotřebitel, zejména z důvodu nevědomosti, nedovolá právní normy určené k jeho ochraně“ [49]. Soudní dvůr uplatnil tyto zásady (například), když se zabýval právem spotřebitele uplatnit svá práva vůči poskytovateli úvěru podle čl. 11 odst. 2 směrnice 87/102/EHS [50] a právem spotřebitele odstoupit od smlouvy uzavřené mimo obchodní prostory [51]. Ve věci Faber [52], kde vyvstala otázka, zda prodávající poskytl kupujícímu v kupní smlouvě na automobil záruku, se vnitrostátní soud tázal, zda má povinnost zkoumat z moci úřední, zda je kupujícího třeba považovat za spotřebitele ve smyslu čl. 1 odst. 2 směrnice 1999/44/ES [53], ačkoli F. Faber na toto ve vnitrostátním řízení nepoukazovala.

52. Stejné zásady lze podle mého názoru užitečně aplikovat při posouzení, zda taková vnitrostátní procesní úprava, jako je úprava v původním řízení, znemožňuje či nadměrně ztěžuje uplatňování unijního práva. Jinými slovy, je tato vnitrostátní úprava v souladu se zásadou efektivity [54]?

53. Podle popisu procesní úpravy domácího insolvenčního řízení, který předkládající soud podal, se jeví, že se vnitrostátní soudy nemohou zabývat tím, zda byl splněn požadavek, aby věřitelé poskytli spotřebitelům-dlužníkům informace podle čl. 10 odst. 2 písm. d). Ani sami Radlingerovi podle všeho nemohli tuto námitku uplatnit.

45 — Viz bod 9 výše.

46 — Viz body 19 a 31 odůvodnění směrnice 2008/48.

47 — Viz bod 59 a násl. níže u čtvrté otázky.

48 — Viz bod 16 výše.

49 — Viz rozsudek Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, bod 42 a citovaná judikatura.

50 — Směrnice Rady ze dne 22. prosince 1986 o sbližování právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru (Úř. věst. 1987, L 42, s. 48; Zvl. vyd. 15/01, s. 326). Dále viz rozsudek Rampion a Godard, C-429/05, EU:C:2007:575, body 60 až 65.

51 — Viz rozsudek Martín Martín, C-227/08, EU:C:2009:792.

52 — Viz rozsudky Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, body 45 až 57, a Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, bod 46.

53 — Směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES ze dne 25. května 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží (Úř. věst. 1999, L 171, s. 12; Zvl. vyd. 15/04. s. 223).

54 — Viz poznámka pod čarou 35 výše.

54. Spotřebitelé potřebují informace uvedené v čl. 10 odst. 2 písm. d) k tomu, aby: i) mohli posoudit částku, kterou platí za úvěr; ii) zjistili, zda mohou jinde dostat lepší nabídku, a iii) aby si uspořádali vlastní finanční záležitosti tak, že se vyhnou případům omezení způsobilosti a nevýhodám, které s sebou nese úpadek. To odpovídá cílům směrnice 2008/48, tj. poskytnutí vysoké úrovně ochrany spotřebiteli a vytvoření skutečného vnitřního trhu [55]. Informace o celkové výši úvěru je relevantní pro výpočet RPSN ve smlouvě o spotřebitelském úvěru [56]. Pro spotřebitele jsou možná bezprostředně ještě důležitější podmínky čerpání: jakou finanční částku získá z úvěrové smlouvy?

55. Pokud vnitrostátní procesní úprava brání spotřebiteli-dlužníkovi poukázat na to, že věřitel neposkytl informace v souladu s čl. 10 odst. 2 písm. d), ztrácí takový spotřebitel ochranu poskytovanou směrnicí 2008/48.

56. Okolnost, zda byla tato informace v projednávané věci poskytnuta, či nikoli, by mohla mít vliv na platnost věřitelovy pohledávky, jakož i na výši dlužníkova dluhu. Pokud soud, který věc projednává, nemůže tuto otázku zkoumat, nemůže určit, zda pohledávky vzniklé ze smlouvy o spotřebitelském úvěru respektují (rozsáhlejší) vnitrostátní právní předpisy provádějící směrnici 2008/48. Nemůže aplikovat ani vnitrostátní právní předpisy, které ukládají věřiteli sankce za neposkytnutí informace o celkové výši úvěru a podmínkách pro čerpání úvěru. Tato vnitrostátní úprava může vést ke zmenšení či dokonce k zániku dluhu spotřebitele.

57. Z toho vyplývá, že procesní úprava, která vnitrostátnímu soudu znemožňuje přezkoumat, zda byl splněn požadavek stanovený v čl. 10 odst. 2 písm. d) směrnice 2008/48, podrývá efektivnost ochrany poskytované touto směrnicí. Vnitrostátní soud musí mít možnost provést z moci úřední tento přezkum a, je-li třeba, uložit sankce za nesplnění podle vnitrostátního práva [57].

58. Konstatuji proto, že čl. 10 odst. 2 písm. d) směrnice 2008/48 by měl být vykládán v tom smyslu, že vnitrostátní soud, před nímž probíhá insolvenční řízení týkající se smlouvy o spotřebitelském úvěru, musí zkoumat z moci úřední, zda věřitel poskytl dlužníkovi informace podle tohoto ustanovení, a v případě nesplnění této povinnosti uložit příslušné sankce podle vnitrostátního práva [58].

Čtvrtá otázka

59. Pokud má být podle úvěrové smlouvy poskytnut úvěr v určité výši, avšak současně je sjednáno, že se oproti této částce započtou pohledávky poskytovatele úvěru z titulu poplatku a první splátky úvěru (prvních splátek), takže tyto částky reálně nejsou vůbec vyplaceny spotřebiteli a zůstávají po celou dobu v dispozici věřitele: i) jaká částka představuje „celkovou výši úvěru“ pro účely čl. 10 odst. 2 písm. d) směrnice 2008/48; ii) jaké částky vystupují jako „částky čerpání“ ve vzorci pro výpočet RPSN uvedeném v příloze I k této směrnici a iii) má zahrnutí takových reálně nevyplacených částek vliv na tento výpočet?

55 — Viz body 6, 7, 8 a 9 odůvodnění směrnice 2008/48.

56 — RPSN je vymezena jako celkové náklady úvěru vyjádřené jako roční procento celkové výše úvěru; viz článek 3 písm. i) směrnice 2008/48.

57 — Předkládající soud musí sám ověřit, zda jsou sankce účinné, přiměřené a odrazující pro účely článku 23 směrnice 2008/48. Podle informací uvedených v bodě 16 výše tomu tak zřejmě je.

58 — Viz rozsudek Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, bod 59 a citovaná judikatura.

60. „Celková výše úvěru“ je v čl. 3 písm. l) vymezena jako „[…] strop nebo souhrn všech částek, jež jsou dány k dispozici podle úvěrové smlouvy“. Směrnice 2008/48 však neuvádí, zda jsou do této částky zahrnuty kromě částky úvěru, která je spotřebiteli skutečně vyplacena, i náklady jako administrativní poplatky a jakékoli počáteční platby úroku, které si ponechá poskytovatel úvěru, a spotřebiteli nejsou nikdy vyplaceny; nebo zda jde o částku vyplacenou spotřebiteli bez těchto nákladů [59].

61. Komise, Česká republika, Německo a Polsko se shodují na tom, že celkovou výší úvěru se rozumí posledně uvedená částka. Shodují se i na tom, že pokud by celková výše úvěru byla definována tak, že se takové náklady přičítají k částce skutečně vyplacené spotřebiteli, výše RPSN by byla nižší, než kdyby byla vypočtena pouze na základě částky vyplacené spotřebiteli bez zahrnutí nákladů. Radlingerovi ani společnost FINWAY se k tomuto nevyjádřili.

62. Podle mého názoru je přirozeným významem slovního spojení „[…] souhrn všech částek, jež *jsou dány k dispozici* podle úvěrové smlouvy“ [60] „výše úvěru bez nákladů poskytovatele úvěru“. Je to ta částka, která je ve skutečnosti vyplacena spotřebiteli, a je mu tedy dána k dispozici. Tato částka rovněž odpovídá částce čerpání ve vzorci pro výpočet RPSN v příloze I ke směrnici 2008/48.

63. Takový výklad je též v souladu se systematikou směrnice 2008/48, jelikož čl. 3 písm. h) stanoví, že „celkovou částkou splatnou spotřebitelem se rozumí součet celkové výše úvěru a celkových nákladů pro spotřebitele“. Pokud by měla být „celková výše úvěru“ chápána v tom smyslu, že zahrnuje náklady jako splátky úroků a poplatky, tyto položky by byly zahrnuty dvakrát při určování celkové částky, kterou má spotřebitel zaplatit – jednou při určování „celkové výše úvěru“ a znovu při určování celkových nákladů úvěru pro spotřebitele ve smyslu čl. 3 písm. g). To by učinilo systematiku směrnice nekoherentní.

64. Náklady, jejichž zaplacení může být po spotřebiteli vyžadováno v úvěrové smlouvě, se mohou lišit co do povahy a věřitelé je mohou vyčíslovat za pomoci různých metod a proměnných [61]. Pokud by byly takové položky zohledňovány při výpočtu RPSN, mohlo by to ohrožovat cíle směrnice 2008/48 spočívající v zajištění transparentnosti a srovnatelnosti nabídek úvěru. Nejsou-li náklady vyčíslovány podle jednotných pravidel, zahrnutí nákladů do „celkové výše úvěru“ povede k tomu, že bude obtížné či nemožné provést realistické srovnání. Takové náklady by tedy měly být vyloučeny z výpočtu RPSN právě proto, aby byla zajištěna transparentnost a srovnatelnost.

65. Konečně zdůrazňuji, ze směrnice 2008/48 provádí úplnou harmonizaci [62]. Je tedy zásadní, aby „celková výše úvěru“ a částky zahrnované do částky čerpání pro účely vzorce v příloze I byly vykládány stejným způsobem ve všech členských státech.

66. Konstatuji tedy, že „celkovou výší úvěru“ v čl. 10 odst. 2 písm. d) směrnice 2008/48 se rozumí souhrn všech částek, jež jsou dány spotřebiteli k dispozici podle úvěrové smlouvy ve smyslu čl. 3 písm. l), tj. částek, které poskytovatel úvěru spotřebiteli skutečně vyplatí, a jsou tedy spotřebiteli poskytnuty k využití, s vyloučením veškerých nákladů, které mají být zaplaceny věřiteli. Částka čerpání ve vzorci pro výpočet RPSN v příloze I k této směrnici je stejná jako celková výše úvěru.

59 — Komise uvádí příklad v poznámce pod čarou 12 na straně 11 pracovního dokumentu útvarů Komise „Pokyny k uplatňování směrnice 2008/48/ES (Směrnice o spotřebitelském úvěru), pokud jde o náklady a roční procentní sazbu nákladů“ SWD(2012) 128 final („Pokyny Komise k uplatňování směrnice 2008/48/ES“). Věřitel poskytne 5 000 eur, ale dohodne se spotřebitelem, že náklady ve výši 100 eur zaplatí spotřebitel z této částky, a nikoli z jiných zdrojů. Spotřebitel tedy souhlasí s tím, že využije 5 000 eur mínus 100 eur = 4 900 eur. Podle Komise je za celkovou výši úvěru podle článku 3 písm. l) směrnice 2008/48 považována částka 4 900 eur.

60 — Kurziva provedena autorem tohoto stanoviska.

61 — Viz Pokyny Komise k uplatňování směrnice 2008/48/ES, s. 5.

62 — Viz bod 9 odůvodnění.

Třetí otázka

67. Ve třetí otázce se předkládající soud táže, zda mají ustanovení směrnice 93/13 a směrnice 2008/48 přímý účinek, přičemž jde zejména o to, že se původní řízení týká „horizontálního“ sporu mezi jednotlivci.

68. Tato otázka je podle mého názoru, striktně řečeno, irelevantní.

69. Ustanovení obou směrnic byla provedena do vnitrostátního práva. Ani jeden z účastníků původního řízení se jich tedy nemusí dovolávat přímo.

70. Jelikož se spor v původním řízení týká spotřebitele a poskytovatele, přímého účinku směrnice 93/13 či směrnice 2008/48 se nemůže dovolávat ani jeden z účastníků řízení. Podle ustálené judikatury však je vnitrostátní soud, jemuž byl předložen spor probíhající výlučně mezi jednotlivci, při aplikaci ustanovení vnitrostátního práva povinen přihlédnout k veškerým pravidlům vnitrostátního práva a vykládat je v co největším možném rozsahu ve světle znění, jakož i účelu směrnice použitelné v dané oblasti, aby tak mohlo být dosaženo výsledku, který by byl v souladu s cílem sledovaným touto směrnicí [63].

Pátá a šestá otázka

71. V páté otázce se předkládající soud táže na výklad bodu 1 písm. e) přílohy ke směrnici 93/13. V šesté otázce se táže na to, zda mají takové smluvní sankce, jako jsou smluvní sankce dotčené v této věci, zneužívající povahu pro účely této směrnice, a pokud ano, zda je nutné, aby vnitrostátní soud neaplikoval všechny tyto sankce, anebo jen některé z nich. K oběma otázkám se vyjádřím současně.

72. Podle bodu 1 písm. e) přílohy k směrnici 93/13 jsou klauzule, jejichž cílem nebo následkem je požadavek na spotřebiteli, který neplní svůj závazek, aby platil nepřiměřeně vysoké odškodné, zneužívajícími klauzulemi pro účely této směrnice, a jsou tedy podle čl. 6 odst. 1 nezávazné.

73. Soudní dvůr rozhodl, že čl. 3 odst. 1 a čl. 4 odst. 1 směrnice 93/13 vymezují obecná kritéria, podle nichž se zjišťuje, zda jsou klauzule spadající do působnosti směrnice zneužívajícími klauzulemi. Na tomto legislativním podkladě přísluší vnitrostátním soudům určovat, zda má konkrétní klauzule zneužívající povahu pro účely čl. 3 odst. 1 [64]. Ke kritériím relevantním pro toto posouzení bude patřit relativní síla finanční společnosti ve srovnání s vyjednávací pozicí spotřebitele a to, zda byly sankční klauzule sepsány jako adhezní ujednání, která nebyla projednána s Radlingerovými, takže ti nemohli mít žádný vliv na jejich obsah [65].

74. Hodnocen musí být kumulativní účinek všech takových klauzulí v úvěrové smlouvě, jelikož se nepoužijí pouze v případě, že budou úspěšně napadeny. (Spotřebitel si však nemusí být vědom toho, že může takové klauzule napadnout, nebo nemusí být schopen to učinit z finančních důvodů či proto, že mu to vnitrostátní procesní předpisy znemožňují).

63 — Viz např. stanovisko generálního advokáta P. Mengozziho ve věci Rampion a Godard, C-429/05, EU:C:2007:199, body 31 až 33, a rozsudek Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, bod 33.

64 — Viz rozsudek Asbeek Brusse a de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, bod 55 a citovaná judikatura.

65 — Článek 3 odst. 1 směrnice 93/13, viz dále usnesení Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, body 57 až 59.

75. Druhá část čl. 6 odst. 1 směrnice 93/13 výslovně stanoví, že smlouvy uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem zůstávají pro strany závazné „za stejných podmínek“, mohou-li nadále existovat „bez dotyčných nepřiměřených podmínek [zneužívajících klauzulí]“. Proto platí, že „[v]nitrostátní soudy mají povinnost neuplatnit zneužívající klauzuli, aby tak nebyla vůči spotřebiteli závazná, avšak nemají pravomoc měnit její obsah“ [66]. Z toho vyplývá, že pokud mají sankční klauzule zneužívající povahu ve smyslu čl. 3 odst. 1 směrnice 93/13, vnitrostátní soud by měl vyloučit *všechny* takové klauzule, a ne jen některé z nich.

76. Vzhledem k povaze a významu veřejného zájmu, který je východiskem pro ochranu zaručenou spotřebitelům podle směrnice 93/13, musí členské státy zajistit přiměřené a účinné prostředky „zabraňující dalšímu používání nepřiměřených podmínek [zneužívajících klauzulí] ve smlouvách, které uzavírají prodávající nebo poskytovatelé se spotřebiteli“ (článek 7 odst. 1). Pokud by vnitrostátní soudy mohly měnit obsah zneužívajících klauzulí v takových smlouvách, splnění dlouhodobého cíle stanoveného v článku 7 směrnice by mohlo být (paradoxně) ohroženo, „jelikož by došlo k oslabení odrazujícího účinku pro prodávající a poskytovatele spočívajícího v tom, že se takové zneužívající klauzule vůči spotřebiteli jednoduše neuplatní“ [67].

77. Zjistí-li vnitrostátní soud, že mají sankční klauzule zneužívající povahu pro účely bodu 1 písm. e) přílohy k směrnici 93/13, má hodnotit kumulativní účinek všech takových klauzulí ve smlouvě, nebo jen ty, na jejichž úhradě věřitel trvá, nebo má odhlédnout pouze od těch, které mohou být považovány za neplatné podle vnitrostátního práva?

78. Podle mého názoru je třeba hodnotit kumulativní účinek sankčních klauzulí.

79. Zaprvé je tento postoj konzistentní s cíli směrnice 93/13, k nimž patří vymýcení praxe spočívající v používání zneužívajících klauzulí ve spotřebitelských smlouvách a zajištění, že budou spotřebitelé chráněni před zneužitím ze strany prodávajícího nebo poskytovatele, kteří mají oproti spotřebiteli silnější vyjednávací pozici [68]. Zadruhé je konzistentní s čl. 7 odst. 1 směrnice 93/13, aby bylo upuštěno od aplikace takových klauzulí v plném rozsahu a prodávající a poskytovatelé a zejména věřitelé v politicky a ekonomicky citlivé oblasti úvěrových smluv tak byli odrazeni od používání takových klauzulí v úvěrových smlouvách. To platí zejména v případě, že jsou takové klauzule obsaženy v adhezních ujednáních, která nebyla se spotřebitelem projednána.

80. Uzavírám proto, že pro účely článků 3 a 4 směrnice 93/13 a bodu 1 písm. e) přílohy k této směrnici je třeba, aby předkládající soud hodnotil, zda musí spotřebitel platit nepřiměřeně vysoké odškodné, v důsledku kumulativního účinku všech sankčních klauzulí ve smlouvě o spotřebitelském úvěru, i pokud poskytovatel úvěru netrvá na jejich plné úhradě nebo pokud jsou některé sankční klauzule považovány za neplatné z hlediska norem vnitrostátního práva. V případě zjištění zneužívající povahy takových klauzulí je nutné neaplikovat všechny takové klauzule na spotřebitele v plném rozsahu.

Závěry

81. S ohledem na výše uvedené navrhuji, aby Soudní dvůr odpověděl na předběžné otázky položené Krajským soudem v Praze následujícím způsobem:

— Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách [zneužívajících klauzulích] ve spotřebitelských smlouvách by měla být vykládána v tom smyslu, že brání takové vnitrostátní procesní úpravě, jako je úprava dotčená v původním řízení, která: i) neumožňuje insolvenčnímu soudu při rozhodování o incidenční žalobě přezkoumávat z moci úřední pravost,

66 — Viz rozsudek Asbeek Brusse a de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, body 56 a 57 a citovaná judikatura.

67 — Viz rozsudek Asbeek Brusse a de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, bod 58.

68 — Viz čl. 3 odst. 1 a čl. 6 odst. 1, viz též čtvrtý a devátý bod odůvodnění směrnice 93/13.

výši či pořadí vykonatelných nezajištěných pohledávek ze smlouvy o spotřebitelském úvěru; ii) neumožňuje takovému soudu zkoumat z moci úřední, zda je zajištěná pohledávka po právu, a iii) znemožňuje či nadměrně ztěžuje spotřebiteli-dlužníkovi popřít vykonatelnou nezajištěnou pohledávku ze smlouvy o spotřebitelském úvěru, ačkoli insolvenční soud disponuje právními a skutkovými poznatky potřebnými ke splnění tohoto úkolu.

— Článek 10 odst. 2 písm. d) směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS by měl být vykládán v tom smyslu, že vnitrostátní soud, před nímž probíhá insolvenční řízení týkající se smlouvy o spotřebitelském úvěru, musí zkoumat z moci úřední, zda věřitel poskytl dlužníkovi informace podle tohoto ustanovení, a v případě nesplnění této povinnosti uložit příslušné sankce podle vnitrostátního práva.

— „Celkovou výší úvěru“ v čl. 10 odst. 2 písm. d) směrnice 2008/48 by měl být rozuměn souhrn všech částek, jež jsou dány spotřebiteli k dispozici podle úvěrové smlouvy ve smyslu čl. 3 písm. l), tj. částek, které poskytovatel úvěru spotřebiteli skutečně vyplatí, a jsou tedy spotřebiteli poskytnuty k využití, s vyloučením veškerých nákladů, které mají být zaplaceny věřiteli. Částka čerpání ve vzorci pro výpočet roční procentní sazby nákladů v příloze I k této směrnici je stejná jako celková výše úvěru.

— Předkládající soud musí hodnotit, zda musí spotřebitel platit nepřiměřeně vysoké odškodné pro účely článků 3 a 4 směrnice 93/13 a bodu 1 písm. e) přílohy k této směrnici, v důsledku kumulativního účinku sankčních klauzulí v úvěrové smlouvě, i pokud poskytovatel úvěru netrvá na jejich plné úhradě nebo pokud jsou některé sankční klauzule považovány za neplatné z hlediska norem vnitrostátního práva. V případě zjištění zneužívající povahy takových klauzulí je nutné neaplikovat všechny takové klauzule na spotřebitele v plném rozsahu.